

ЮРИДИЧНА КЛІНІКА ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВІЙСЬКОВОГО ЮРИСТА

LEGAL CLINIC AS AN INNOVATIVE FORM OF PROFESSIONAL COMPETENCE IMPROVEMENT OF A FUTURE MILITARY LAWYER

Сьогодні однією з актуальних проблем підготовки майбутніх військових юристів є вдосконалення професійної компетентності в умовах реформування вищої юридичної освіти. У статті запропоновано застосування юридичної клініки як інноваційної форми навчання для підвищення рівня формування професійної компетентності, якості теоретичних знань, практичних умінь та навичок майбутніх юристів у галузі військового права. Розкриті основні складові частини професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі військового права та види діяльності, які здійснюються ними під час практичної роботи в юридичній клініці. Розглядається проблема розвитку практико-орієнтованого навчання майбутніх юристів у галузі військового права на базі юридичної клініки, розкривається сутність таких понять, як «юридична клініка», «професійна компетентність» військового юриста, його «самоорганізована діяльність» та «самотивація» щодо набуття професійних умінь та навичок, необхідних для виконання складних завдань різних видів професійної діяльності. Також у статті зазначено низку переваг роботи й інноваційності застосування в освітньому процесі юридичної клініки в закладі вищої освіти, зокрема й підвищення рівня іміджу закладу вищої освіти та його визнання в суспільстві, а також доведено, що практична робота в юридичній клініці майбутніх військових юристів дозволяє вдосконалити освітній процес, підвищити рівень якості вищої юридичної освіти та професійної майстерності викладачів, подолати розрив між практичною і теоретичною юридичною освітою, сприяє формуванню професійної компетентності майбутніх військових юристів та їхньої стійкої мотивації для самоосвіти протягом життя.

Ключові слова: юридична клініка, інноваційні форми навчання, професійна компетентність військового юриста, готовність до

професійної діяльності, самоорганізація діяльності, самоосвіта та самотивація майбутнього військового юриста.

One of the urgent problems of training future military lawyers today is the improvement their professional competence in the context of higher legal education reforming. The article proposes the use of legal clinic as an innovative form of education to increase the professional competence level, the quality of theoretical knowledge, practical skills and abilities of future lawyers regarding military law. The article revealed the main components of professional competence of future specialists regarding military law and types of activities carried out by them during their practice in a legal clinic. In particular, the problem of practical-oriented training development of future lawyers regarding military law is considered on the basis of a legal clinic, the essence of such concepts as legal clinic, professional competence of a military lawyer, his self-organized activity and self-motivation to acquire professional skills and abilities necessary to perform complex tasks of various professional activities.

The article also shows a number of work advantages and innovation in the educational process of a legal clinic in a higher educational institution, including raising the image of a higher educational institution and its recognition in society. The article also proves that practical work in legal clinic of future military lawyers allows to improve educational process, the quality of higher legal education and professional skills of teachers, to overcome the gap between practical and theoretical legal education, and it contributes to the professional competence formation of future military lawyers and their sustainable motivation for self-education throughout life.

Key words: legal clinic, innovative forms of education, professional competence of military lawyer, readiness for professional activity, self-organization of activity, self-education and self-motivation of future military lawyer.

УДК 378:340:355.23:[378.096]
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/30-2.15>

Радченко К.А.,
канд. пед. наук,
обласний військовий комісар
Хмельницького обласного
військового комісаріату

Постановка проблеми в загальному вигляді. Реформування системи вищої юридичної освіти, зокрема й військового спрямування, спричинено багатьма факторами внутрішнього та зовнішнього характеру, серед яких вагомими є крокування України до Європейського Союзу, сутнісні зміни законодавчої бази, що супроводжується імплементацією міжнародних стандартів у галузі військового права, правового механізму регулювання відносин, зокрема й у Збройних силах України тощо.

Система професійної підготовки майбутнього військового юриста нині потребує переорієнтації у бік збільшення практичної підготовки, формування професійної компетентності завдяки не тільки вивченню та засвоєнню теоретичних знань, але й

набуттю практичних умінь та навичок, важливих для виконання ними різної складності завдань професійно-службової діяльності. Тому натепер гостро постала необхідність удосконалення методики формування професійної компетентності майбутнього військового юриста. Також це підтверджує низка документів, що орієнтовані на міжнародні вимоги щодо поглибленої фахової підготовки та формування компетентностей сучасного фахівця, зокрема й у галузі військового права, а саме: Національна доктрина України у XXI ст. [1], проєкт Концепції розвитку юридичної освіти [2], доповіді Інституту майбутнього «Професійні навички майбутнього – 2020» тощо.

Однією із ключових ланок вирішення завдань формування професійної компетентності військово-

вих юристів є підвищення рівня їхньої професійної підготовки на підставі використання різних інноваційних методів практико-орієнтованого навчання, серед яких усе більше набуває розвитку юридична клініка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питанням особливості запровадження системи клінічної освіти на юридичних факультетах закладів вищої освіти України, що розпочалося в середині 90-х рр. минулого століття, присвятили свої дослідження вітчизняні та закордонні вчені та практики: О.Л. Ващук [3], А.О. Галай [4], В.А. Єлов [5], В.М. Журавський [6], М.В. Кравчук [7], М.Т. Лоджука [8], О.Л. Соколенко [9], Н.В. Сухицька [10], Т.В. Федюнина [11] та ін. Більшість із наукових досліджень присвячені організаційним процесам створення юридичних клінік, формам залучення майбутніх юристів до роботи в них.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз наукових досліджень показав, що юридичні клініки дали гарний поштовх у розвитку професійних якостей майбутніх юристів, проте проблеми формування професійної компетентності майбутніх військових юристів на основі залучення їх до роботи в юридичних клініках розглянуті недостатньо й вимагають ретельнішого дослідження.

Мета статті – розглянути юридичну клініку як інноваційну форму вдосконалення професійної компетентності майбутніх військових юристів шляхом залучення до її роботи.

Виклад основного матеріалу. Процес формування професійної компетентності майбутніх фахівців у сфері військового права є динамічним та багатограним. Цей процес має бути організований за допомогою використання інноваційних форм та інтерактивних методів, що дозволяють урахувати особливості різних видів професійної діяльності та процесів, що відбуваються у професійному середовищі військових юристів, сприяють виникненню стійкої мотивації до самоорганізації, самоосвіти щодо розширення теоретичних знань, удосконалення професійних якостей, умінь та навичок. Уважаємо, що однією з інноваційних форм створення педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх військових юристів є юридична клініка. Погоджуємося з думкою Н.В. Сухицької, що юридична клінічна освіта виникла як результат переосмислення досконалості методик юридичної освіти [10, с. 17]. Більшість науковців та практиків визначають юридичну клініку як навчально-практичний центр, який створюється і функціонує на базі закладу вищої освіти і, головне, сприяє вдосконаленню системи здобуття вищої юридичної освіти. Так, А.О. Галай зазначає, що «одним з елементів розвитку вищої юридичної освіти в Україні є активна

інституалізація юридичних клінік у закладах вищої освіти. Адже, «юридична клініка» – це особливий механізм сприяння якості юридичної освіти, що проявляється у створенні для студентів можливості під час навчання практикуватися в юридичній професії, виконуючи аналітичну та правозахисну роботу» [4]. Робота майбутніх юристів у юридичних клініках має свої особливості та переваги. Так, О.Л. Ващук і Р.Ю. Гера зазначають, що «навчання в юридичній клініці має свої переваги над звичною системою академічної освіти. Адже жодні інші методи – ні розв'язання завдань, якщо навіть їхні фабули взято із життя, ні організація навчальних судових засідань, дебатів і конкурсів, ні практика у 28 органах державної влади – не можуть так наблизити студента до фахової діяльності, як робота в юридичних клініках» [3, с. 5–6]. В.А. Єлов зазначає, що «юридична клініка – це навчання під час проходження практики, організоване на базі навчального закладу, у ході якого науковий, навчальний та практичний напрями реалізуються у процесі спільної діяльності викладачів і студентів, створюючи при цьому новий вид взаємин між ними» [5, с. 46].

Головною метою юридичної клініки є вдосконалення механізмів набуття вмінь та навичок правозастосування, організація комунікаційних процесів у системі «консультант – клієнт», відпрацювання механізму професійного спілкування, алгоритму та форм надання юридичних консультацій клієнтам, навичок професійного діловодства (написання й оформлення документів, процедури їх подання тощо), умінь професійно виконувати соціальну функцію юриста, що полягає в задоволенні потреб соціуму в юридичній інформації й обслуговуванні, навичок ухвалення відповідальних рішень, розвиток навичок ведення науково-дослідної діяльності тощо.

Безумовно, юридична клініка є інноваційною й інтерактивною формою практико-орієнтованого навчання майбутніх юристів, зокрема й у галузі військового права, що передбачає поєднання процесу їх практичної підготовки і надання безкоштовної правової допомоги окремим категоріям громадян. Як інноваційна форма юридична клініка дозволяє вирішити завдання набуття практичних умінь та навичок майбутніх юристів, з одного боку (тобто вдосконалити методіку практико-орієнтованого навчання), «робота молодих юристів у юридичних клініках дозволяє усвідомити цінність і значення отриманих теоретичних знань та оволодіти методологією і процесуальною технікою застосування цих знань на практиці» [6, с. 43], з іншого боку – задовольнити потреби суспільства в отриманні безоплатної правової допомоги представниками певних категорій громадян, які не можуть самостійно вирішити власні проблеми правового характеру.

Юридична клініка є інноваційним інструментом формування професійної компетентності, що гармонійно поєднує в собі кілька функцій: навчальну, правопросвітницьку та координаційну, культурно-виховну, ціннісно-орієнтаційну, науково-пізнавальну й інші. Юридична клініка як інноваційна форма навчання порівняно з іншими інтерактивними формами здобуття знань та практичних умінь і навичок має такі особливості: поєднання теоретичних знань з одночасним формуванням практичних навичок; навчання майбутніх фахівців викладачами або практиками, які залучені до освітнього процесу в закладі вищої юридичної освіти, які володіють спеціально розробленими інтерактивними методиками викладання; виховання професійно значущих якостей (повага до людини, дотримання прав людини, культура мовлення, етика спілкування тощо), які відповідають нормам професійної етики; можливість постійного контакту з викладачами, які виконують функції куратора юридичної клініки, отримання від них цінних порад щодо вирішення спірних питань або з'ясування неясностей під час практичної діяльності та роботи із громадянами-клієнтами; систематичний обмін досвідом з юридичними клініками інших закладів вищої освіти або закордонними юридичними клініками не тільки закладів освіти, але й тих, які функціонують у вигляді самостійних громадських організацій.

Юридична клініка дає змогу майбутнім правникам, військової справи також, навчатися самостійно організувати власну професійну діяльність, сприяє кращому засвоєнню теоретичних знань, а також спонукає під час виникнення складнощів у процесі соціально-професійної адаптації звертатися по допомогу до викладачів, головне – стимулює їх до вивчення інших дисциплін та ліквідації «білих плям» у власних знаннях. Інновація застосування юридичної клініки полягає в тому, що під час роботи в ній майбутнього військового юриста акцент робиться не на отриманні ним формального об'єму нових знань і вмій, а на майбутньому фахівцеві, на розвитку його особистісних і професійних якостей.

З огляду на важливість правничої практики для майбутніх військових юристів для формування їхніх професійних якостей, професійних компетентностей під час здобуття вищої юридичної освіти, юридична клініка є своєрідним плацдармом, що дозволяє сконцентрувати увагу майбутніх військових юристів на особливостях надання правової допомоги саме в галузі праввідносин, які виникають між військовослужбовцями, представниками Збройних сил України, установами й органами Міністерства оборони України, військової прокуратури та громадськими організаціями тощо. Професійна компетентність майбутнього військового юриста включає різні структурні компоненти –

знаннево-термінологічний (загальнопрофесійні й когнитивні компетенції), професійно-особистісний (особистісна (загальні та спеціальні здібності, професійно важливі якості), комунікативна й мотиваційна компетенції), професійно-операційний (спеціальні й фахові компетенції) [12], формування яких здебільшого залежить від вдалого поєднання теоретичних знань та практичних вмій і навичок. Отже, юридична клініка є базою для розширення системи здобуття вищої юридичної освіти майбутніми військовими юристами. Клінічне навчання є вагомим доповненням стандартної вищої юридичної освіти, сприяє набуттю майбутніми фахівцями практичного досвіду щодо самостійного прийому й опитування громадян, підготовки консультацій, формування пакету різних правових документів, звернень до органів влади тощо. Так, майбутні військові юристи можуть підготувати та надати консультації щодо: статусу «учасника бойових дій»; пільг для сімей, зокрема й дітей військовослужбовців – учасників Операції об'єднаних сил; регламентації процедури набуття статусу учасника бойових дій особами, що брали безпосередню участь в антитерористичній операції; державної реєстрації актів цивільного стану, внесення змін, поновлення й анулювання актових записів цивільного стану; надання матеріальної допомоги переселенцям із зони проведення АТО; реєстрації особи як волонтера АТО, учасників АТО, здійснення кредитної політики держави; складання й отримання довідки про взяття на облік як тимчасово переміщеної особи (процедури оформлення та пільг); перереєстрації місцезнаходження юридичних та фізичних осіб – підприємців із території проведення АТО; отримання перепусток АТО (види, сектори та спосіб отримання); забезпечення засобами реабілітації за кордоном тощо; також вони можуть надати безоплатну правову допомогу службовим особам певного військового підрозділу в дотриманні законодавства з питань соціального та правового захисту військовослужбовців, членів їхніх сімей і працівників полку тощо.

Акцентуємо увагу на тому, що основне здобуття практичних навичок в юридичній клініці відбувається у процесі роботи із «живими справами», а юридична допомога, яка надається громадянам, є адресним правовим сприянням, оскільки орієнтована на конкретного суб'єкта та вирішення конкретної проблемної правової ситуації. Також треба зауважити, що основними формами роботи майбутніх військових юристів у юридичній клініці мають бути: участь у судових засіданнях; зустрічі із працівниками Збройних сил України, військової прокуратури, військових комісаріатів, командування військ, практичними робітниками правоохоронних органів; участь в узагальненні судової та правозастосовної практики; виступи на міжвузівських конференціях юридичних клінік тощо.

Уважаємо, що з боку викладачів або практиків мають бути постійний контроль та своєчасна допомога, оскільки одним із принципів роботи юридичної клініки є принцип надання безоплатної допомоги громадянам від майбутніх фахівців-юристів на якісному професійному рівні. Це також сприяє набуттю навичок відповідального ставлення до професійної діяльності щодо здійснення консультацій, підготовки юридичних документів, уміння здійснювати професійні комунікації, учитися протягом життя тощо. Для викладачів робота в юридичній клініці теж приносить деяку професійну користь: коли готуються до вирішення певних правових проблем, вони вивчають інтерактивні методики навчання, інтенсивніше починають використовувати їх під час проведення академічних занять, більш продуктивно проводять заняття, що підвищує рівень якості юридичної освіти. Можна також виділити низку переваг роботи й інноваційності застосування в освітньому процесі юридичної клініки в закладі вищої освіти, а саме: якісна правова допомога сприяє вирішенню деяких суспільних проблем, підвищує імідж закладу вищої освіти, забезпечує постійний зв'язок майбутніх юристів із клієнтами, сприяє залученню нових клієнтів та розширенню своєї карти юридичних послуг, а також впливає на проходження процедури акредитації, отримання бюджетного фінансування на науково-дослідну діяльність, упровадження міжнародних освітніх програм тощо.

Висновки. Вищевикладений матеріал дозволяє зробити такі висновки: 1) юридична клініка є інноваційною формою вдосконалення теоретичних знань, формування професійних умінь та навичок майбутніх військових юристів, під час застосування якої основним методом навчання є самостійність майбутніх фахівців (водночас під керівництвом викладачів); 2) залучення майбутніх військових юристів у діяльність юридичної клініки дозволяє вдосконалити освітній процес, підвищити рівень якості вищої юридичної освіти шляхом логічного поєднання теоретичних знань різних навчальних дисциплін, а також подолати розрив між практичною і теоретичною юридичною освітою (робота із живими справами та реальними клієнтами, вирішення у правовому полі різної складності життєвих проблем), що, у свою чергу, сприяє формуванню і закріпленню в майбутніх фахівців галузі військового права практичних навичок щодо надання правової допомоги, максимального наближення їх до умов майбутньої службово-професійної діяльності; 3) сприяє підвищенню не тільки рівня готовності майбутніх військових юристів до професійної діяльності, але й рівня

професійно-педагогічної майстерності викладачів; 4) покращує імідж закладу вищої освіти та сприяє його визнанню в суспільстві; 5) майбутні військові юристи – випускники, які брали активну участь у роботі юридичної клініки закладу вищої освіти, є більш конкурентоспроможними, мають сформовану професійну компетентність та стійку мотивацію до самоосвіти протягом життя, уміють застосовувати знання на практиці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Національна доктрина розвитку освіти, затв. Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347. Освіта. 2002. № 14. С. 2–4.
2. Проєкт Концепції розвитку юридичної освіти URL: http://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html (дата звернення: 27.11.2020).
3. Вацук О.Л., Гера Р.О. Посібник для консультанта юридичної клініки. Львів : ПАІС, 2008. 248 с.
4. Галай А.О. Основні навчальні компоненти юридичної клінічної освіти: шляхи впровадження клінічного спецкурсу та практики студентів у навчальний процес вищих навчальних закладів в Україні : навчальний посібник. Київ : КНТ, 2009. 96 с.
5. Єлов В.А., Самчук З.Ф. Навчально-методичний посібник (модуль) із цивільного права : навчально-методичний посібник для викладачів юридичних клінік. Луцьк : РВВ «Вежа» Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2003. 88 с.
6. Журавський В.С. Підвищення рівня науково-методичного забезпечення вищої юридичної освіти – шлях до європейської спільноти. *Юридический вестник*. 2003. № 4. С. 95–101.
7. Кравчук М.В., Мудрак Р.М. Юридична клініка – інноваційний напрямок розвитку правової освіти в Україні. *Верховенство права у новітніх законодавчих реформах : доктрина та практика : збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція»*, м. Київ, 1 грудня 2014 р. Київ, 2014. С. 27.
8. Лоджук М.Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога : монографія. Одеса : Фенікс, 2015. 328 с.
9. Соколенко О.Л. Юридична клініка в правоосвітній діяльності. *Вісник Академії митної служби України. Серія «Право»*. 2009. № 1. С. 40–44.
10. Сухицька Н.В. Юридична клініка. Курс лекцій : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Університет «Україна», 2008. 424 с.
11. Федюнина Т.В. Правовая клиника как образовательный проект в подготовке будущих юристов. *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*. 2014. № 4. С. 7.
12. Радченко К.А. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх військових юристів. *Virtus : Scientific Journal*. 2017. № 18. С. 115–119.